

Pozsony Ferenc

TÁJHÁZAK ERDÉLYBEN

A falusi lakóházak iránti érdeklődés a XVIII. század második felében bontakozott ki, előbb csak Európa északi és nyugati felében, majd a XIX. század során a kontinens többi részén is. Ez az értelmiségi attitűd szorosan összefüggött a nemzeti kultúrák megalkotásának folyamatával. A legtöbb európai régióban a kutatók elsősorban azért kezdték vizsgálni a paraszti lakások táji változatait, hogy majd azok segítségével olyan modellértékű típusokat, szerkezeteket és elemeket állapíthassanak meg, melyek egy nemzeti jellegű építészet alapját, követendő mintáját képezhetik. Ezt az értelmiségi viszonyulást tükrözi az a tény is, hogy a parasztházak csakhamar megjelentek különböző világkiállításokon is.

A hosszú XIX. század végén megindult alapkutatások fokozatosan feltárták a magyar népi építészet legkarakterisztikusabb alaptípusait, táji változatait, melyek még a XVII–XVIII. század idején nyerték el önálló formájukat, majd a XIX. század végén éltek virágkorukat. A legtöbb szabadtéri kiállítás nem elszigetelten mutatta be a lakóházat és a lakáskultúrát, mivel megpróbálta tükrözni egy adott helység, vidék jellegzetes településszerkezetét, parasztportáinak rendszerét a gazdasági élethez tartozó épületekkel együtt.

A magyar szabadtéri múzeumok életében fokozatosan az a gyakorlat alakult ki, hogy minden újra felépített hajlékot berendeztek jellegzetes helyi bútorkkal, textíliákkal, háztartási és munkaeszközökkel, valamint tárolóedényekkel megfűtőberendezésekkel is. A legtöbb ház érzékeltette és tükrözte a benne lakó család nemzetiségét, felekezetét, társadalmi státuszát, szociális helyzetét és foglalkozását. Ugyanakkor különböző tárgyi együttesek segítségével bemutatnak egy-egy jellegzetes eseményt: pl. családi ünnepet, ételkészítést, szövés-fonást, kenyérsütést stb.

Az erdélyi népi építészet emlékeinek kutatása és reprezentációja csak a XIX. század végén kezdődött. Ez a tudományos és művelődési érdeklődés szorosan és szervesen összefüggött a korabeli európai eredményekkel, valamint a pozitívista jellegű néprajztudomány fokozatos kibontakozásával és intézményesülésével. Az értelmiségiek a tárgyi kultúra felfedezése rendjén

rácsodálkoztak a falusi közösségek épített örökségének sajátosságaira, s tudatos programot dolgoztak ki annak szakszerű dokumentálására, megőrzésére és múzeumi bemutatására. Stockholm szomszédságában 1891-ben nyitották meg az első európai szabadtéri múzeum, a híres Skansen kapuit, mely a svédországi népeletet hagyományos épületek és lakberendezések segítségével mutatta be. Az 1867-es és az 1889-es párizsi világkiállításon felépített nádfedeles magyar csárda már nemcsak a nemzeti gasztronómiát, hanem a hazai népi építészet jellegzetességeit is reprezentálta. Közben az 1873-ban megszervezett bécsi világkiállítás alkalmával felépített nemzetközi faluban Erdély népi építészetét egy székely, egy román és egy szász ház képviselte. Az 1885-ös budapesti országos kiállítás keretében a látogatók székely, hétfalusi, kalotaszegi és torockói lakásokat tekinthettek meg.¹

Az erdélyi népi építészet reprezentációjának hőskora elsősorban az 1896-os millenniumi kiállítás alkalmával megszervezett néprajzi faluhoz kapcsolódik. Jankó János munkatársaival együtt alapos helyszíni dokumentálódás után mutatta be Brassó, Csík, Hunyad, Kolozs és Szeben vármegyék népi építészetét és lakberendezését. A hat hónapig tartó kiállítás után a házakat lebontották, de berendezéseik megalapozták a Magyar Nemzeti Múzeum hazai, magyar néprajzi tárgyi gyűjteményeit.²

A fiatal szecessziós képzőművészek a XIX–XX. század fordulóján elsősorban a magyar népművészetben keresték a nemzeti jellegű művészet kibontakozásának lehetőségeit. Malonyay Dezső művészettörténész csakhamar összefogta ezeket a pályakezdő alkotókat, s olyan kutatócsoportot szervezett, mely Erdélyben a hagyományos magyar falusi építészet, lakáskultúra és díszítőművészet klasszikus értékű korszakát dokumentálta Kalotaszegen, Székelyföldön és Torockón.³ Szintén a szecesszió jegyében bontakozott ki Kós Károly építész tevékenysége is. Műveiben nemcsak az erdélyi műemlékértékű épületek formai megoldásait, hanem a kalotaszegi falvak épített örökségét is szintetizálta.⁴

Torockai-Wigand Ede kezdeményezésére a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság

¹ LÉNÁRT Anna 2004, 156–157.

² JANKÓ János 1989.

³ MALONYAY Dezső 1907, I; 1909, II.

⁴ KÓS Károly 1932; 1934; 1944.

1910-ben elhatározta egy skanzen-jellegű székely népművészeti múzeum megalapítását, melynek egyik alapvető funkciója éppen Székelyföld hagyományos falusi építészetének bemutatása lett volna.⁵

A Sepsiszentgyörgyön működő Székely Nemzeti Múzeum munkatársai 1911-ben határozták el egy szabadteri részleg létesítését. László Ferenc és Kós Károly előbb Dálnokban, majd Csutak Vilmosmal együtt Csíkban gyűjtötte a népi építészet emlékeit. Roediger Lajos Kászonban, László Ferenc és Varga Nándor Lajos Háromszéken, Csutak Vilmos Gyergyóban, Kós Károly, László Ferenc és Zrumeczky Dezső pedig Udvarhelyszéken dokumentálta a székely népi építészet fennmaradt emlékeit, hogy majd azokból egy székely szabadteri múzeumot építsenek fel Sepsiszentgyörgyön. Az 1914-ben kirobbant első világháború azonban megszakította, elsöpörte és elnapolta nemcsak a marosvásárhelyi, hanem a sepsiszentgyörgyi kezdeményezéseket is.⁶

Az első világháborút lezáró, Trianonban megkötött szerződések Erdélyt a Román Királyságnak ítélték. Mivel Nagyrománia vezetői az országban élő kisebbségek tudatos asszimilációjára törekedtek, nem támogatták a más ajkú és a más felekezeti közösségek kulturális örökségének szakszerű kutatását vagy múzeumi reprezentációját. Romulus Vuia már 1922-ben kezdeményezte Kolozsvárt *Erdély Néprajzi Múzeumának* megalapítását, majd a román állam és királyi család jelentős támogatásával 1929-ben a város melletti Hója erdőben Avram Iancu vidrai lakóházának telepítésével megkezdődött egy román jellegű szabadteri múzeum létesítése.

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak azonban továbbra is meghatározó és kezdeményező szerepe volt a népi építészet két világháború közötti tudományos kutatásában, valamint múzeumi reprezentációjában. Az intézmény vezetőinek csak 1927-ben sikerült rendezniük a múzeum hivatalos, jogi státuszát, s 1930-ban megvásárolták a főépület szomszédságában fekvő telket, melyen egy székely skanzen szándékoztak kialakítani. 1932-ben meg is vásároltak előbb egy csíki házat, utána pedig Maros-, Udvarhely- és Háromszék jellegzetes épületeinek megszerzését határozták el. A Kós Károly által tervezett múzeum-épület szomszédságában 1937. szeptember 4-én fel is avatták a székely kapuval díszített csíki házat. A Székely Nemzeti Múzeum belső és külső munkatársai 1940–1944 között, tehát a háborús évek alatt is tovább dokumentálták Székelyföld épített örökségét, s a tervezett szabadteri részleg számára több tárgyat, tárgye gyűjtést szereztek.⁷

Dr. Kós Károly a második világháborút követő években meghatározó szerepet játszott nemcsak az erdélyi és a moldvai magyarság épített örökségének szakszerű dokumentálásában, hanem múzeumi reprezentációjában is. Szentimrei Judittal és Nagy Jenővel együtt olyan kutatócsoportot hozott létre, mely az ő irányításával és vezetésével több mint tíz éven át rendszeres kutatásokat végzett moldvai, kászoni, Kis-Küküllő menti, mezősegi, torockói, kalotaszegi és szilágysági falvakban.⁸ Dr. Kós Károly 1951–1979 között a Kolozsvárt működő Erdélyi Néprajzi Múzeum főosztályvezetője volt. Ebben a minőségében alapjaiban meghatározta a kolozsvári intézmény szabadteri múzeumának fejlesztési koncepcióját, melynek keretében egy csíkkászoni székely porta felépítését és berendezését tudta megvalósítani. Számos írásában határozottan szorgalmazta egy korszerű falumúzeum-hálózat kialakítását Erdélyben.⁹

A Nagyszeben melletti erdőben 1963-tól kezdődően a román kulturális tárca nagyon jelentős anyagi támogatásával fokozatosan kiépült Románia és Erdély legnagyobb olyan szabadteri múzeuma, mely elsősorban a falusi, népi kézművességet, háziipart mutatja be skanzen formában.¹⁰ A múzeum, mely 96 hektáron, festői környezetben fekszik, 1990-től újra felvette az ASTRA nevet, vagyis napjainkban is az erdélyi románok kulturális egyesületének hagyományait követi. A Nagyszeben melletti szabadteri múzeum keretében a látogatók egy korondi székely fazekas család portáját tekinthetik meg. Román etnográfusok 1968 után Erdély más megyeközpontjaiban is hoztak létre jelentősebb szabadteri múzeumokat (pl. Nagybányán és Máramarosszigeten), de azokban már nem került bemutatásra az illető vidéken élő magyar közösségek tradicionális kultúrája.

A székelykeresztúri múzeum 1946-ban dr. Molnár István kezdeményezésére jött létre. Az intézmény 1950-ben beköltözött a hajdani Kaszinó épületébe, melynek kertjében közeli falvakból behozott házakat építettek fel újra.¹¹ Gyergyószentmiklóson Tarisznyás Márton kezdeményezésére 1952-ben alakult olyan helytörténeti múzeum, melynek telkén több épület a vidék népi építészetét és hagyományos kézműiparát reprezentálja.¹² Az 1989-es rendszerváltozás után az intézmény munkatársai a Békény utcában egy olyan külső, szabadteri részleg alapítását kezdeményezték, ahol az érdeklődők elsősorban vízzel meghajtott szerkezeteket és malomtörténeti alapkiállítást látogathatnak meg. Annak keretében megtekinthetik a helyben megőrzött, még működő Tinka-féle vízimalmot és mosatót, illetve az eszenyői vízfűrész másolatát.

⁵ TOROCZKAI-WIGAND Ede 1911, 23–24.

⁶ LÉNÁRT Anna 2004, 163–165.

⁷ LÉNÁRT Anna 2004, 183–185.

⁸ KÓS Károly 1989.

⁹ KÓS Károly 1947; 1995; POZSONY Ferenc 1997, 30–31.

¹⁰ BUCUR, Nicolae 1986.

¹¹ MIKLÓSI-SIKES Csaba 2002, 103–105.

¹² TARISZNYÁS Márton 1982; MIKLÓSI-SIKES Csaba 2002, 91–92.

A székelyudvarhelyi múzeum munkatársai 1972-ben a város melletti Szejkefürdön, Orbán Balázs síremléke előtt kezdeményezték egy szabadtéri kapu-múzeum létrehozását. A vidék 7 településéből 1973–2003 között összesen 14 műemlékértékű székely kaput állítottak fel, melyek 1818–2003 között készültek.¹³ Ugyanitt a Haáz Rezső Múzeum munkatársai kezdeményezték egy Székelyföldi Borvíz- és Fürdő Múzeum megalapítását is.¹⁴ Csíki természetvédők az utóbbi években Tusnádon rendeztek be borvízzel kapcsolatos múzeumot.

A Csíki Székely Múzeum az 1968-as megyésítés után beköltözött az impozáns Mikó-várba, melynek szomszédságában 1970–1978 között kisebb falumúzeum jött létre. A csíkszeredai szabadtéri múzeum jelenleg 6 házból, 1 gabonásból, 1 kerekcsútból és 15 faragott kapuból áll.¹⁵

Dr. Gazda Klára 1968–1991 között vezette a Sepsiszentgyörgyi Múzeum néprajzi részlegét. Mivel az intézmény klasszikus állaga a második világháború végén elpusztult, annak néprajzi részlegét rendszeres gyűjtőmunkával gyakorlatilag újra alkotta.¹⁶ A szabadtéri részleg további gyarapítását és kialakítását ő is nagyon fontos feladatnak vélte, s 1970-ben Vargyason megvásárolt egy XVIII. századi házat a múzeum számára. A következő évben már Bélafalván, Felső-Háromszék egyik színtatolikus, hagyományörző falujában vásároltak meg egy 1726-ban épített sarokeresztes hajlékot. Kónya Ádám 1972-ben készítette el egy szabadtéri múzeum tervezetét, melynek Sepsiszentgyörgy melletti kialakítását és felépítését kezdetben nemcsak a helyi, hanem a bukaresti szakmai körök is támogatták. Az intézmény 1973-ban már egy újabb, még 1796-ban épített házat tudott megvásárolni. Sajnos, a zágoni Szentkereszthy-udvarház mellett még 1979-ben felépített és szakszerűen restaurált épületet az éjszaka leple alatt felbérelt személyek 1986-ban felgyújtották.¹⁷

A Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgyön tervezett szabadtéri részlege végül is Alsócsernátonban, Haszmann Pál kezdeményezésére jött létre. A hajdani Damokos-kúriában 1973-ban előbb berendeztek egy olyan kiállítást, mely a település meg a környék jellegzetes épített örökségét, sajátos lakáskultúráját és festett bútorait mutatta be. A kiállításoknak helyet adó épület kertjében csakhamar újra felépítették a szomszédos Albis sarokeresztes, XVIII. században emelt lakóházát, majd szintén itt kapott helyet a sepsiszentgyörgyi múzeum által már korábban megvásárolt vargyasi, bélafalvi és előpataki ház is. A szabadtéri

múzeum kertjében fokozatosan felsőcsernátoni vízimalom, pávai és torjai székelykapu, csernátoni magtár, valamint méhes, háromszéki kopjafás temető és mezőgazdasági gépkiallítás kapott helyet.¹⁸ Itt jegyezzük meg, hogy Zakariás Attila építész-tervező vezetésével az 1980-as években olyan alap kutatás kezdődött Háromszék és Csík falvaiban, mely a falurombolás árnyékában dokumentálta a székelyföldi falvak klasszikus értékű épített örökségét.

A román hatalom az 1968-as prágai események után ideiglenesen arra kényszerült, hogy „lazítson” korábbi nemzetiségi politikáján. Ezt az ideológiai enyhülést számos székelyföldi településen kihasználták és egy-egy jellegzetes, műemlékértékű épületben csakhamar tájházat rendeztek be. Például Hargita megyében ekkor alapítottak múzeumházat Csíkszentdomokoson, Gyimesben, Korondon, Máréfalván, Rugonfalván, Székelyszentléleken és Városfalván.¹⁹ Sajnos, a következő évtized már nem kedvezett az ilyen létesítmények kialakításának vagy fejlesztésének, mivel a nacionalista hatalom rendre ellehetetlenítette működésüket. Mivel a legtöbb falusi gyűjtemény tulajdonjoga sem volt egyértelmű, sok helyen szét-hordták, elajándékozták vagy elpusztították a tárgyak jelentős részét.

Az 1989-es decemberi események után Romániában gyökeresen új korszak kezdődött a magyar jellegű néprajzi gyűjtemények és tájházak életében. Mivel a bukaresti központi hatalom lemondott a kulturális szféra teljes körű ellenőrzéséről és finanszírozásáról, nem folytathatta tovább annak korábbi erőszakos, centralista befolyásolását sem. Mivel a fokozatosan demokratizálódó országban gyors modernizációs és akkulturációs folyamatok kezdődtek falvakon is, sürgetővé vált a korábbi hagyományos, közösségi jellegű paraszti kultúra épített örökségének szakszerű felmérése, dokumentálása és védelme is. Elsősorban a Kolozsvárt működő Transylvania Trust Alapítvány és a budapesti Teleki László Alapítvány, valamint a sepsiszentgyörgyi Keöpeczi Sebestyén József Műemlékvédő Társaság inventarizációs és állagvédő programjai jelentettek előrelépést ebben a kérdésben. Külön kiemeljük a kolozsvári intézmény Torockón végzett rehabilitációs tevékenységének hatékonyságát és jelentőségét.²⁰

Elsősorban magyar értelmiségiek kezdeményezték 1989 után tájházak, múzeumi gyűjtemények alapítását Erdély és a Partium településein. A történeti Erdély határain kívül orvosok alapítottak néprajzi múzeumot régi parasztportákon pl. Kisiratosban

¹³ ZEPECZANER Jenő 2005.

¹⁴ MIKLÓSI-SIKES Csaba 2002, 117–118.

¹⁵ MIHÁLY Zita 1999, 12–16.

¹⁶ SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2004.

¹⁷ LÉNÁRT Anna 2004, 184–185.

¹⁸ KÓNYA Ádám 1999, 11–19.

¹⁹ MIKLÓSI-SIKES Csaba 2002, 79–120.

²⁰ POZSONY Ferenc 2000, 31–42.

meg Gálospetriben. A szilágysági Bogdándon Sípos László magyartanár a Szatmár Megyei Múzeum anyagi és szakmai támogatásával alapított tájházat. Kalotaszegen (pl. Magyargyerőmonostoron és Inaktelkén) elsősorban református lelkészek kezdeményezték a tájház-alapítást. A Nádas völgyében fekvő Mérán tanár-mérnökházaspár rendezte be tájházat egy XX. század elején épült lakásban. Tordaszentlászlón szintén pedagógusok rendeztek be tájházat a növekvő faluturizmus hatására. Szülőfalujukból elszármazott magyar értelmiségiek a Borsa völgyéhez tartozó Kidén egy kőből épült kismemesi család hajlékát alakították múzeumházzá. Kallós Zoltán a Kis-Szamos mellett fekvő Válaszúton családjának 1945 után elkobzott, majd 1990 után visszakapott kúriájában rendezte be széki, mezősegi és kalotaszegi enteriőröket. Széken, Mezőség egyik legismertebb településén szintén tanár meg a helyi önkormányzat alapított tájházat a helység két régiesebb családi hajlékában. Dél-Erdélyben a Csernakeresztúri Magyar Népi Hagyományőrző Egyesület 1994-ben avatott tájházat egy Bukovinából visszatelepített székely család otthonában. A Marosvásárhely és Szászrégen között fekvő Sáromberkén, a Teleki család falujában fiatal egyetemisták, értelmiségiek létesítettek néprajzi és helytörténeti gyűjteményt a hajdani református iskola épületében. Szócs Lajos kőröspataki vállalkozó családjával együtt kezdeményezte egy helyi néprajzi múzeum alapítását, melynek keretében egy nagyobb parasztházban mutatják be a szalmakalap készítésének folyamatát, eszközkészletét és különböző termékeit. Kovács Piroska, az Udvarhely melletti Máréfalván élő tanárnő nemcsak tájházat rendezett be falujában, hanem kezdeményezte a székely faragott és festett kapuk szakszerű felmérését²¹ és megőrzését is.²²

Érdekes módon a rendszerváltást követő évtizedekben Hargita megyében már kevesebb új, ilyen jellegű kezdeményezés történt. Több csíki faluban éppen a korábban létesült gyűjtemények fokozatos elhanyagolása és gyors pusztulása következett be. A hajdani Háromszéken, vagyis a mai Kovászna megyében Árkoson az unitárius vártemplom bástyáiban Bálinth Zoltán hozott létre néprajzi jellegű kiállítást. Az erdővidéki Nagyajtán pedig Kriza János emlékére rendeztek be kiállítást egy régi harangozói lakásban, s ugyanott az unitárius vártemplom bástyáiban helytörténeti és népművészeti kiállítást terveznek. Esztelneken, a ferences kolostoráról híres felső-háromszéki településen egy korábbi üzletházban rendeztek be állandó néprajzi tárlatot. Érdekes kezdeményezés történt az orbaiszéki Kőrösön, ahol XIX. század végi rajzok alapján a Székely Nemzeti Múzeum támogatásával rekonstruálták és rendezték be Csoma Sándor

„szülőházát”. János Mihály pedig a Kézdiszentlélek fölötti Perkön szervezett Szent István király napi búcsú tiszteletére a szomszédos Kiskászonban, egy hajdani iskola épületében rendezte be a háromszéki búcsújárók múzeumát. Kézdivásárhelyen a Múzeumbarátok Egyesülete kezdeményezte a Bogdán fotográfus család napfényműtermének, házának szakszerű restaurálását, és abban egy fotótörténeti kiállítás megrendezését. Az 1990-es években a Brassói Néprajzi Múzeum Hétfaluban olyan helyi gyűjteményt rendezett be, mely nemcsak a románok, hanem a barcasági magyarok lakáskultúráját és népművészetét is megjeleníti. Antal Mária tanárnő a Bákó megyéhez csatolt Gyimesbükkön saját lakóházában rendezett népművészeti jellegű kiállítást a gyimesi csángók életéről. A moldvai Klézsén pedig Duma András a Szeret-Klézse Alapítvány székházában Petrás Incze János-emlékszobát és állandó csángó népművészeti kiállítást kezdeményezett 2006-ban. A Kriza János Néprajzi Társaság által 2003-ban a háromszéki Zabolán kezdeményezett *A moldvai csángók hagyományos népművészete* című állandó kiállítás ízelítőt ad a gorfalvi, a lézpedi és a pusztinai lakásbelsőiről, a moldvai csángók tárgyakon keresztül reprezentált szakrális és profán életútjáról is.

Az Erdélyben kialakított tájházakat a legtöbb helyen olyan ingatlanokban rendezték be, melyek a vidék, a település reprezentatív, műemlékértékű örökségéhez tartoznak. Ezáltal hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy a gyorsan modernizálódó világunkban megőrizzék a falusi parasztság épített örökségét.

A legtöbb erdélyi tájház esetében (pl. Csicsóban, Csíkszentkirályon, Csíkkászonban és Madéfalván) nagy gondot jelent napjainkban az épületek és a kollekciók tulajdonjogának tisztázatlansága és gazdátlansága. Ezek a gyűjtemények az avatást követő években egyre porosodtak, miközben az épületek állapota is fokozatosan romlani kezdett. Napjainkban sok helyen nem is tudják biztosítani folyamatosan a tájházak nyitvatartását, éppen ezért még a lelkesebb, érdeklődőbb turisták sem tudják azokat meglátogatni.

Másodsorban alapvető gondot az okoz, hogy a megfelelő szakmai háttér rendszerint teljesen hiányzik a legtöbb gyűjtemény mellől. Az erdélyi falusi tájházakban az összegyűjtött tárgyak nincsenek pontosan adatolva, nem létezik szakszerű tárgykatalógus, sem egyszerűbb leltár. Megfelelő szakmai kontroll hiányában „tájházaink” túlszűfoltak, statikusak, éppen ezért nem jelentenek különösebb vonzóerőt vagy élményt az oda betérő érdeklődők vagy turisták számára.

Ajánlott volna rendszeres szakmai és múzeumpedagógiai kurzusokat szervezni az erdélyi tájházak fenntartóinak és működtetőinek. Magyarországi

²¹ KOVÁCS Piroska 2001–2006.

²² POZSONY Ferenc 1999.

példákhoz hasonlóan szervesen integrálni lehetne azokat egy-egy helyi közösség ünnepi kalendáriumába. Iskoláskorú gyermekek számára olyan interaktív, kézműves foglalkozásokat (pl. korongozást, fonást, szövést, faragást, bútorfestést, tojásírást stb.) lehetne bennük szervezni, melyek szerves, specifikus részét képezték hajdanán a település tradicionális világának. Nagyon sok erdélyi településen napjainkban

jelentősen fellendült a faluturizmus, ugyanakkor egyre szélesednek iskolai, művelődési és gazdasági kapcsolataik is a különböző magyarországi és európai testvértelepülésekkel. Az erdélyi tájházak ebben az új helyzetben – a korábban hangsúlyosabb etnikai meg szakmai szerepük mellett – teljesen új reprezentációs és turisztikai funkciókkal gyarapodhatnak.

Pozsony Ferenc - BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, pozsonyferenc@yahoo.com

Válogatott irodalom

- BALASSA M. Iván
1999 *Népi építézet Erdélyben*, Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
- BÍRÓ Gábor
1992 *Sóvidék népi építészete*, Magyar Népi Építészeti Archivum, Szentendre.
1999 *Erdélyi magyar népi építézet és hagyományainak továbbéltetése*, Impress Kiadó, Marosvásárhely.
- BUCUR, Nicolae
1986 *Ghid Muzeul Tehnicii Populare*, Complexul Muzeal Sibiu, Sibiu.
- CSERGŐ Bálint
1999 *Az Udvarhely vidéki székelykapu*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- FERENCZI Géza
1984 *A székelyudvarhelyi Múzeum története*, *Korunk*, 9, 681–686.
- GAZDA Klára
1976 *A sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum néprajzi osztálya*, *Népismereti Dolgozatok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 47–55.
- GILYÉN Nándor
2005 *Az erdélyi Mezőség népi építészete*, Terc, Budapest.
- GYARMATI Zsolt – SZATMÁRI László
2004 *A Csíki Székely Múzeum gyűjteményei*, Csíkszereda.
- GYÖRFFY István
1943 *Magyar falu, magyar ház*, Budapest.
- HUSZKA József
1895 *A székely ház*, Budapest.
- INCZE László
1997 *A Kézdivásárhelyi Múzeum rövid története*, in: Uő (szerk.): *Emlékkönyv a Kézdivásárhelyi Múzeum 25. évfordulójára*, Sepsiszentgyörgy, 6–35.
- JANKÓ János
1989 *A millenniumi falu*, Néprajzi Múzeum, Budapest.
- KOVÁCS Piroska
2000 *Székelykapuk Máréfalván*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
2001–2006 *Elődeink hagyatéka. Udvarhelyszéki öreg székelykapuk katasztere (CD)*, Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda.
- KÓNYA Ádám (szerk.)
1999 *A csernátoni tájmúzeum negyedszázada. „Haszmann Pál boldog élete”*, *Székely Nemzeti Múzeum Füzetek*, II, 4, Sepsiszentgyörgy.
- KÓS Károly
1932 *Kalotaszeg*, Kolozsvár.
1934 *Erdély. Kultúrtörténeti vázlat*, Kolozsvár.
1944 *A székely népi építézet*, Kolozsvár.
- KÓS Károly, dr.
1947 *Erdélyi magyar tájmúzeumi mozgalom*, *Miscellanea Ethnographica*, Kolozsvár, 73–75.
1989 *Erdély népi építészete*, Kelenföld Kiadó, Budapest.
1994 *Néprajzi képeskönyv Erdélyből*, Türogtató Kiadó, Budapest.
1995 *Törekvés egy komplex néprajzi múzeum megvalósítására*, in: Zakariás Erzsébet (szerk.): *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve 3*, Kolozsvár, 18–26.
- LÉNÁRT Anna
2004 *Magyar Skansen és a Székely Nemzeti Múzeum*, in: Boér Hunor – Wolf Tamás (szerk.) *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, II, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 155–202.
- MALONYAY Dezső
1907 *A magyar nép művészete I. A kalotaszegi magyar nép művészete*, Budapest.
1909 *A magyar nép művészete II. A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar népművészet*, Budapest.

MIHÁLY Zita

1999 A népi épített örökség helyzete Csíkban, *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője*, IX, 3–4, 12–16.

MIKLÓSI-SIKES Csaba

2002 Múzeumok, gyűjtemények a Székelyföldön, *Múzeumi Füzetek* 21, Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely–Sümege.

NAGY Balázs (szerk.)

2005 *Kúriák földje – Háromszék*, Kovászna Megyei Művelődési Központ, Sepsiszentgyörgy.

POZSONY Ferenc

1997 Dr. Kós Károly 1919–1996, *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője*, VII, 3–4, 30–31.

1997 Tájházak, vidéki múzeumgyűjtemények fejlesztésének lehetőségei, *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője*, VII, 1–2, 1–45.

1999 Tájházak fejlesztésének lehetőségei Erdélyben, *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője*, IX, 3–4, 1–48.

2000 Magyar tudományos műhelyek Erdélyben, *Info-Társadalomtudomány* 51, Budapest, 31–42.

2004 Néprajzi gyűjtemények az erdélyi múzeumokban, *Magyar Múzeumok*, 10, 1, 25–27.

2004 Csángó Múzeum Zabolán, *Magyar Múzeumok*, 10, 1, 38.

SISA József

2001 Az 1986-os ezredéves kiállítás néprajzi faluja és a magyar állam önreprezentációja, *Korunk*, 7, 46–50.

SZŐCSNÉ GAZDA Enikő

2004 A Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlege, *Magyar Múzeumok*, 10, 1, 19–21.

TARISZNYÁS Márton

1982 Gyergyó néprajzi megismeréséről, in: Uő: *Gyergyó történeti néprajza. Tíz tanulmány*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 17–27.

TOROCZKAI-WIGAND Ede

1911 Székelyföldi népművészeti múzeum, *Magyar Iparművészet*, XIV, 1, 23–24.

VARGHA László

1997 Kide és a Borsa-völgy népi építészet. Feldolgozta, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és összegző tanulmányt írta H. Csukás Györgyi és Kecskés Péter. *Ház és ember* 11, Szentendre.

ZEPECCZANER Jenő

2005 *Haáz Rezső Múzeum*, Székelyudvarhely.

Colecții muzeale în Transilvania

(Rezumat)

Autorul urmărește în timp reprezentarea culturii materiale și în special al arhitecturii populare prin intermediul colecțiilor etnografice și al muzeelor de tip Skansen, începând cu expozițiile mondiale din secolul al XIX-lea și până la formarea instituțiilor cu secții interne și externe specializate pe ocrotirea și reprezentarea culturii populare. După evenimentele din decembrie 1989 în România a început o perioadă nouă și în viața colecțiilor și muzeelor etnografice maghiare. După prăbușirea sistemului totalitar, statul a renunțat la controlul total al sferei culturale și implicit la centralizare și la influențarea forțată. Pe de altă parte, odată cu democratizarea treptată a țării procesele de modernizare și de aculturare s-au accentuat, ceea ce impune documentare și măsuri privind ocrotirea culturii populare tradiționale, inclusiv în satele locuite de comunități maghiare.

Landscape Houses in Transylvania

(Abstract)

The author follows in time the representation of material culture, especially of Transylvanian architecture through ethnographic collections and of Skansen type museums, beginning with world exhibitions of the 19th century, until comprehensive museum networks with internal and external sections, specialized in protecting and representing folk culture. After the events of December, 1989, in Romania a radically new era has begun in the life of Hungarian ethnographic collections and landscape houses. Following the collapse of the totalitarian system the central authority from Bucharest renounced the control and financing of the cultural sphere, and gave up centralization and forced influence. On the other hand, along with the progressive democratizing of the country, quick procedures of modernizing and acculturation have begun, in villages, too. These procedures urged to the professional estimation, documentation and protection of the traditional folk culture, including the villages inhabited by Hungarian communities.